

12. Кодификация экономического законодательства – усовершенствование на основе зарубежного опыта и анализа отечественного применения. URL: <http://www.golos.com.ua/rus/article/267038> (дата звернення: 26.01.2017).

Bezukh A. Methodological bases of legal regulation of private economic relations in the conditions of the market

The article reflects the author's view on the methodology of regulation of private economic relations in a market which involves the relationship of legal means and institutions on the basis of economic competition and the functioning of private economic relations within and its interaction with public economic order.

Keywords: private law, economic competition, the methodology of law regulation.

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ДІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

Попович Т. Г.,

*науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України*

У статті розглядаються можливості, що відкриваються в умовах імплементації Угоди про асоціацію для суб'єктів господарської діяльності та виникають на основі нового погляду на організаційно-господарські відносини через стандартизацію як засіб такого регулювання.

Ключові слова: організаційно-господарські відносини, система управління, CAF (The Common Assessment Framework), ISO 9000, ISO 14000, ISO 22000, OHSAS 18001, конкурентні переваги.

В очах іноземців Україна є туристично-привабливою країною за рахунок культурно-історичної спадщини, сільського туризму та природних заповідників. Іноземці дотримуються думки, що Україна – це аграрна, релігійна країна (половина опитаних європейців навіть вважає її європейською державою). Часто Україну сприймають як недостатньо безпечну для відвідування та перебування країну. Через складності ведення бізнесу наша держава вважається інвестиційно-привабливою лише для кожного четвертого опитаного [1]. Все це говорить про те, що національних виробників товарів та послуг не сприймають як реальних конкурентів на ринках ЄС.

З огляду на такі дослідження розглянемо можливості, що відкриваються в умовах імплементації Угоди про асоціацію для суб'єктів господарської діяльності в аграрній сфері. 16 червня 2016 р. між холдингом Human Transparency Innovation, Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут» та Науковим парком «Київська політехніка» був укладений договір про співпрацю у створенні інноваційної моделі розвитку агропромислового комплексу [2]. Укладена угода відкриває нові можливості співпраці науки та бізнесу у створенні інноваційних продуктів для ведення сільського господарства, створення нових або застосування існуючих (міжнародних) вимог нормативно-технічного характеру для сільськогосподарського виробництва, управління агрокомпанією, оцінки якості продукції тощо. На нашу думку, основою такої чи подібної співпраці має стати новий погляд на організаційно-господарські відносини, що і формує *мету* цієї статті. Традиційно під організаційно-господарськими відносинами у ч. 6 ст. 3 Господарського кодексу України розуміють відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. Організаційно-господарські відносини виникають, як правило, у сфері господарського управління [3, с. 10–12; 4, с. 214; 5, с. 14–15]. Вважаємо, що ці відносини можуть виникати з приводу підтвердження відповідності товарів та/чи послуг вимогам нормативно-правових документів зі стандартизації. Наведемо приклад застосування стандартизованих вимог, що надають можливість провести аудит управління на підприємствах суб'єкта господарської діяльності. У світі застосовують два варіанти (рівні) оцінки: 1) самооцінка з допомогою системи CAF (The Common Assessment Framework); 2) професійна оцінка на основі серій міжнародних стандартів ISO 9000, ISO 14000, ISO 22000 тощо.

CAF є первинним та простим аудитом, що пропонує суб'єкту господарської діяльності дізнатися більше про себе та може бути сумісною з іншими системами оцінки управління. Загальні рамки оцінки CAF є результатом співпраці між міністрами ЄС, відповідальними за державне управління. Експериментальний варіант був представлений в травні 2000 р. і переглянуті варіанти були затверджені в 2002, 2006 і 2013 роках. CAF є моделлю самооцінки і концептуально повторює відомі моделі Загального управління якістю, зокрема Модель Європейського фонду управління якістю, але, водночас, враховує

специфічні особливості організацій [6; 7; 8, с. 45–48; 9]. Модель САФ містить 9 критеріїв, що поділяються на 28 підкритеріїв.

Критерій 1. Лідерство (1.1. Визначення напрямку розвитку організації через місію, бачення і корпоративні цінності. 1.2. Створення і розвиток системи управління і проведення змін в організації. 1.3. Мотивація і підтримка персоналу лідерами, демонстрація на особистому прикладі прагнення до вдосконалення. 1.4. Управління взаєминами з політичними силами та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення розділеної відповідальності).

Критерій 2. Стратегія і планування (2.1. Визначення існуючих і майбутніх потреб і очікувань зацікавлених сторін. 2.2. Розробка, аналіз і перегляд стратегії та планів на основі потреб зацікавлених сторін і доступних ресурсів. 2.3. Реалізація стратегії та планів організації. 2.4. Планування, здійснення та аналіз змін і нововведень).

Критерій 3. Персонал (3.1. Планування, управління і розвиток персоналу, робота з кадрами. 3.2. Визначення, розвиток і підтримка знань і компетентності кадрового складу, зв'язок індивідуальних цілей із завданнями організації. 3.3. Залучення працівників до діяльності з вдосконалювання і надання їм необхідних повноважень).

Критерій 4. Партнерство і ресурси (4.1. Встановлення і розвиток стосунків із зовнішніми партнерами. 4.2. Встановлення і розвиток партнерських стосунків з громадянами/споживачами. 4.3. Управління фінансовими ресурсами. 4.4. Управління інформацією і знаннями. 4.5. Управління технологіями. 4.6. Управління матеріальними ресурсами).

Критерій 5. Процеси (5.1. Систематичне проектування процесів і управління ними. 5.2. Розробка і надання послуг на основі очікувань громадян/споживачів. 5.3. Інновації в процесах за участю громадян / споживачів).

Критерій 6. Результати для споживачів / громадян (6.1. Результати виміру задоволеності громадян/споживачів. 6.2. Результати виміру показників, що відносяться до задоволення вимог споживачів / громадян).

Критерій 7. Результати для персоналу (7.1. Результати виміру задоволеності та вмотивованості працівників. 7.2. Результати виміру показників, що відносяться до працівників).

Критерій 8. Результати для суспільства (8.1. Результати виміру задоволеності суспільства. 8.2. Результати виміру показників діяльності, що впливає на суспільство).

Критерій 9. Ключові результати (9.1. Зовнішні результати. 9.2. Внутрішні результати).

Є дві схеми оцінки: класична та розгорнута. Класична оцінка складових моделі здійснюється у розрізі 4-х стадій циклу безперервного покращення: PDCA (плануй – роби – перевіряй – впливай) [10, с. 40–44]. Розгорнута оцінка за моделлю САФ призначена для організацій, які бажають провести більш детальний аналіз складових моделі [11, с. 80; 12, с. 66–67; 13, с. 90]. Вона ґрунтується на матриці оцінки RADAR, яка розроблена на основі моделі Європейського фонду управління якістю. Аббревіатура RADAR означає цикл оцінки системи: Results (результати) – Approach (підхід) – Deployment (впровадження, реалізація підходу за рівнями організації) – Assessment and Review (оцінка або самооцінка) і перегляд (аналіз для перегляду і спроб актуалізації)).

Основною метою системи САФ є [14]: 1) впровадження в сферу адміністративного управління принципів менеджменту якості та сприяння їх розвитку за допомогою методу самооцінки. Сприяти переходу від ланцюга «плануй–роби» до циклу «плануй – роби – перевіряй – впливай» (цикл PDCA); 2) надання механізму для самооцінки організації з метою діагностування і поліпшення її діяльності; 3) стати єдиним елементом між різними моделями менеджменту якості; 4) забезпечення обміну досвідом і вивчення кращої практики. САФ створювався для державних інституцій, але, на нашу думку, він може стати регулюючим нормативно-технічним документом для підвищення ефективності саморегулювання управлінських відносин суб'єктів господарської діяльності як ззовні, так і у внутрішній роботі керівництва та персоналу, що надасть можливість підвищити їх рівень.

Вторинною (професійною) ланкою систем управління на підприємствах, установах та організаціях суб'єктів господарських відносин є застосування стандартів ISO, що виконують соціальну (гуманістичну) функцію [15, с. 4–5]. Зокрема, сертифікація підприємств, установ та організацій за ISO 9001 гарантує, що підприємство може випускати продукцію на стабільному рівні якості та постійно його підвищувати [16]. Застосування ISO 9001 гарантує обов'язковість контролю якості на виробництві.

На нашу думку, результативне функціонування системи ISO 9001 (менеджменту якості), а також наявність сертифіката відповідності цій системі надає велику перевагу для суб'єкта господарської діяльності, зокрема:

- 1) підвищення рівня управління в межах функціонування суб'єкта господарської діяльності;
- 2) зниження витрат, що пов'язані з отриманням відбракованого товару (послуги);
- 3) збільшення кількості лояльних споживачів та розширення ринку збуту;
- 4) збільшення строку дії сертифікатів на товари та послуги, що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні, з 3-х до 5-ти років;
- 5) конкурентні переваги (у тому числі за участі у тендерах);
- 6) підвищення загальної репутації та іміджу суб'єкта господарської діяльності.

Для регулювання відносин, що можуть виникнути з третіми особами (споживачами), застосовується сертифікація систем менеджменту у сфері безпеки продовольства та харчової продукції за ISO 22000 [17]. Сертифікація за даним стандартом реалізує презумпцію відповідності та гарантує споживачам безпеку сировини, домішок та компонентів, що використовуються під час виробництва. Вона також забезпечує впевненість у тому, що суб'єкт господарської діяльності знає та контролює фактори ризику, які впливають на виробничий процес. Наразі системи управління безпечністю харчових продуктів застосовують практично в усьому світі як надійний захист споживачів від небезпек, які можуть супроводжувати харчову продукцію. Запровадження систем управління безпечністю харчових продуктів вимагає законодавство Європейського Союзу, США, Канади, Японії, Нової Зеландії та багатьох інших країн світу. В Україні застосування систем НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points) є обов'язковим для всіх підприємств, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів (ст. 20 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів», ст. 9 Закону України «Про дитяче харчування»). Запровадження системи управління безпечністю харчових продуктів на основі концепції НАССР надає підприємству змогу:

- 1) гарантувати випуск безпечної продукції за рахунок систематичного контролю на всіх стадіях виробництва;
- 2) належним чином керувати всіма небезпечними чинниками, які загрожують безпечності харчових продуктів – запобігати, усувати чи мінімізувати їх;
- 3) гарантувати, що харчові продукти є безпечними на момент їх споживання в їжу;
- 4) забезпечити належні гігієнічні умови виробництва відповідно до міжнародних норм;
- 5) демонструвати відповідність застосованим законодавчим та нормативним вимогам щодо безпечності харчових продуктів; укріпити довіру споживачів, замовників та органів нагляду до продукції, що виробляється, та підвищити імідж підприємства;
- 6) розширити мережу споживачів продукції та вийти на закордонні ринки;
- 7) підвищити відповідальність персоналу за випуск безпечної продукції та забезпечити розуміння всіма робітниками підприємства першорядної важливості аспектів безпечності продукції.

Ще однією сферою управління, що забезпечується з допомогою стандартизації, є екологічний менеджмент. Впровадження стандартів ISO серії 14000, що містять склад та опис елементів системи управління навколишнім середовищем, настанови з їх застосування, а також настанови щодо здійснення екологічного аудиту на підприємстві означає, що суб'єкт господарської діяльності прагне мінімізувати власний негативний вплив на довкілля. Крім стандарту ISO 14001, Міжнародна організація стандартизації розробила цілу серію стандартів на системи екологічного управління, багато з яких прийняті в Україні як ідентичні національні стандарти (ДСТУ) [18]. Ці стандарти рекомендовано використовувати як допоміжні під час впровадження та поліпшення системи екологічного управління та демонстрації її відповідності зацікавленим сторонам.

Вважаємо, що, впроваджуючи систему екологічного управління, кожен суб'єкт господарської діяльності має визначити законодавчі та інші регламентувальні вимоги щодо довкілля, які він зобов'язується виконати, що застосовані до екологічних аспектів її діяльності, продукції чи послуг. Відповідність суб'єкта господарської діяльності законодавчим і нормативним актам є одним з важливіших критеріїв аудиту під час сертифікації системи екологічного управління (ст. 5 Закону України «Про екологічний аудит»). Ця система є інструментом, який дає можливість визначити екологічні аспекти її діяльності, продукції чи послуг, оцінити їх вплив на довкілля, розробити та впровадити дії з запобігання забрудненню, встановити контроль за впливом та застосовувати коригувальні заходи, визначити застосовні екологічні законодавчі та нормативні вимоги, забезпечити діяльність відповідно до екологічного законодавства України, визначати та досягати екологічних цілей, поліпшувати екологічні характеристики, збалансувати та інтегрувати економічні та екологічні інтереси, своєчасно адаптуватися до умов, що постійно змінюються. На сьогодні заветованими Президентом України є два «екологічні» закони – № 2009а-д «Про оцінку впливу на довкілля» та № 3259 «Про стратегічну екологічну оцінку» [19; 20]. Вони мали забезпечити правові та організаційні засади здійснення оцінки впливу на довкілля та забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань у рамках Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) та Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Організація конвенція), стороною яких є Україна, імплементації у національне законодавство положень Директив 2003/4/ЄС та 2011/92/ЄС, а також застосування і здійснення стратегічної екологічної оцінки відповідно до підходу, закріпленого у директиві Європейського парламенту та Ради ЄС від 27.06.2001 р. 2001/42/ЄС.

Вважаємо впровадження ефективної системи екологічного управління необхідним елементом ведення господарської діяльності в умовах глобалізації ринків збуту, до потенційних вигод якого відносяться:

- 1) поліпшення репутації організації в очах громадськості, органів державної влади, інвесторів;
- 2) поліпшення взаємодії з постачальниками й споживачами;

- 3) укладання договорів страхування з прийнятними внесками;
- 4) отримання права на пільгове оподаткування;
- 5) вдосконалення управління витратами;
- 6) зменшення кількості інцидентів, що призводять до юридичної відповідальності;
- 7) заощадження сировини, матеріалів та енергії.

Зі зростанням масштабів виробництва та технологічних можливостей збільшується масштаб наслідків від аварій, а також небезпека для здоров'я та життя співробітників, насамперед тих, що виконують роботи з підвищеною небезпекою. Особливо високий ступінь ризику на підприємствах нафтогазового комплексу, добувної та хімічної галузей промисловості, будівельної індустрії. Сьогодні виробничі компанії прагнуть, з одного боку, зменшити витрати, пов'язані з охороною здоров'я та безпекою праці, з іншого боку, підвищити безпеку виробництва, ефективно керуючи пов'язаними з ним ризиками для людини, і одночасно поліпшити корпоративний імідж. З цією метою підприємства всього світу ще з 1999 р. впроваджують у себе системи управління професійною безпекою та здоров'ям, орієнтуючись на вимоги міжнародного стандарту OHSAS 18001 [21; 22].

Насамкінець варто зазначити, що стандартизовані засади управління, що пропонуються суб'єктам господарської діяльності, мають низку суттєвих ознак:

- 1) вимоги не стосуються конкретної сфери господарської діяльності;
- 2) є лише набором засобів та методів, що надають можливість обрати найоптимальніший варіант для власного виробництва (побудови тих організаційно-господарських відносин, що властиві саме конкретному суб'єкту господарської діяльності);
- 3) стандарти управління містять лише опис елементів, що їх мають включати системи, а не порядок та строки впровадження цих елементів;
- 4) побудова та шляхи впровадження повинні обов'язково враховувати конкретні цілі суб'єкта господарської діяльності, товари (послуги), що виготовляються (надаються), процеси, що при цьому застосовуються, а також конкретні методи праці;
- 5) вибір та побудова індивідуально налаштованої системи організаційно-господарських відносин надає можливість суб'єкту господарської діяльності отримати конкурентні переваги, освоїти нові (розшири існуючі) ринки збуту, задовольнити споживачів та отримати прибуток.

Саме такий підхід застосовують країни ЄС, а тому національні виробники мають бути готовими широко впроваджувати стандартизовані системи управління для досягнення власної мети господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дослідження сприйняття України на підставі опитування, що проводилося у 2010 році в п'яти провідних країнах ЄС – Німеччині, Іспанії, Франції, Великій Британії та Італії. URL: <http://brandukraine.org/k/> (дата звернення: 01.12.2016).
2. НТІ та НТУУ «КПІ» ініціювали створення «аграрної» долини в Україні. URL: <http://www.svarog-agro.com/uk/newsroom/news/novostj/hti-ta-ntuu-kpi-initsijuvali-stvorennja-agrarnoi-dolini-v-ukraini> (дата звернення: 01.12.2016).
3. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина та ін. / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2008. 714 с.
4. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини: монографія. Київ, 2008. 512 с.
5. Теньков С. О. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. Київ, 2004. 720 с.
6. Staes P., Thijs N. Quality Management on the European Agenda. EIPAScope. 2005. No 1.
7. Staes P., Thijs N. Report on the State of Affairs of the Common Assessment Framework (CAF) after Five Years. EIPAScope. 2005. No 3.5.
8. Stupnytsky V. Use of the CAF-system (Computer Aided Forming) in Integer Computer Aided Manufacturing. Papers of the XX Ukrainian-Polish Conference on CAD in Machinery Design. Implementation and Educational Issues. CADMD, 2012. Lviv. P. 45–48.
9. Європейський інститут державного управління. The Use of CAF in Europe. European Institute of Public Administration. URL: <http://www.eipa.eu/en/pages/show/&tid=71> (дата звернення: 12.12.2016).
10. Общая схема оценки (CAF) (версия 2006). URL: http://www.eipa.eu/_files/File/CAF/Brochure2006/RUS-CAF-2009.pdf (дата звернення: 01.12.2016).
11. Кравчук І. Перспективи застосування загальної системи оцінювання (CAF) в Україні // Вісник Національної академії державного управління, 2010. № 3. С. 78–85.

12. Мельник А., Монастирський Г. Технології муніципального менеджменту в діяльності органів місцевого самоврядування: теоретичні засади та проблеми імплементації // Вісник державної служби. 2012. № 4. С. 65–72. URL: https://issuu.com/faina/docs/visnik_04_2012.

13. Реформа державної служби у питаннях та відповідях: практичний посібник для керівників служб управління персоналом / М. Канавець та інші. Київ, 2016. 176 с. URL: nads.gov.ua/sites/default/files/imce/2016-07-02_posibnuk_security_2.compressed.pdf (дата звернення: 25.12.2016).

14. Європейський фонд управління якістю. Fundamental Concepts of EFQM. European Foundation of Quality Management. URL: <http://www.efqm.org/efqm-model/fundamental-concepts> (дата звернення: 01.10.2016).

15. Впровадження систем управління якістю при наданні муніципальних послуг відповідно до вимог ISO 9001:2008: існуючі практики та напрями удосконалення, 2013. 56 с. URL: [http://www.undp.org.ua/files/ua_47138PROON-2012-Analit\(last\).pdf](http://www.undp.org.ua/files/ua_47138PROON-2012-Analit(last).pdf) (дата звернення: 01.10.2016).

16. ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) Національний стандарт України. Системи управління якістю. Київ: Держспоживстандарт України, 2015. 31 с.

17. ДСТУ ISO 22000:2007 (ISO 22000:2005, IDT) Національний стандарт України. Системи управління безпекою харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга. Київ: Держспоживстандарт України, 2007. 39 с.

18. ДСТУ ISO 14001:2015 (ISO 14001:2015, IDT) Національний стандарт України. Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування. Київ: Держспоживстандарт України, 2015. 37 с.

19. Про оцінку впливу на довкілля: проект Закону України (реєстраційний № 2009а-д від 22.02.2016 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58257 (дата звернення 21.12.2016).

20. Про стратегічну екологічну оцінку: проект Закону України (реєстраційний № 3259-д від 08.10.2015 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56730 (дата звернення 24.12.2016).

21. OHSAS 18001:2007 «Occupational health and safety management systems – Requirements». URL: <https://www.ohsas-18001-occupational-health-and-safety.com/> (дата звернення: 22.09.2016).

22. ДСТУ OHSAS 18001:2010 (OHSAS 18001:2007, IDT). Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги. Київ: Держспоживстандарт України, 2011. 27 с.

Popovich T. Economic activity in conditions of the association agreement with the EU Ukraine

The article examines the opportunities in terms of the implementation of the Association Agreement for economic activity and emerging from a new look at the organizational and economic relations through standardization as a means of such regulation.

Keywords: organizational and economic relations, management system, CAF (The Common Assessment Framework), ISO 9000, ISO 14000, ISO 22000, OHSAS 18001, competitive advantages.

НЕДОБРОСОВІСНА РЕКЛАМА В КОНКУРЕНТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Черненко О. А.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті розглядаються проблемні питання, пов'язані з недобросовісною рекламою, яка використовується суб'єктами господарювання як інструмент у конкурентній боротьбі.

Ключові слова: реклама, недобросовісна реклама, конкуренція, порівняльна реклама, прихована реклама.

Сучасне життя важко уявити без реклами, оскільки реклама усюди – на вулиці, в магазині, на транспорті, телебаченні, у пресі тощо. Таке явище як реклама прийшло в Україну у 90-х роках минулого сторіччя, проте нині воно розвивається бурхливо.

Реклама торкається інтересів життя мільйонів людей. В багатьох сферах бізнесу реклама вважається найбільш дієвим інструментом конкурентної боротьби. Реклама надає виробникам можливість інформувати споживачів про свою продукцію, змушує їх змагатися один з одним, що, у свою чергу, стимулює зростання виробництва. Письменник Стівен Лікок стверджував, що реклама – це здібність відключати свідомість людини на час, достатній для того, щоб витягти з неї гроші. Мартін Ларні писав, що реклама є засобом примусити людей потребувати того, про що вони раніше й не чули [1].

Перехід до ринкової економіки в Україні призвів до необхідності правового регулювання рекламної діяльності, оскільки необмежена правовими та етичними нормами реклама здатна принести не лише користь підприємству, а й шкоду суспільним та державним інтересам [2].